

BİR ÖYKÜCÜNÜN PORTRESİ

Âlim Kahraman

I

■ İsmet Tokgöz, 1948 Bursa doğumlu.

İlk öyküsü, Ankara'da Siyasal Bilgiler Fakültesinde öğrenciyken, 1970 yılında *Ulus* gazetesinin sanat sayfasında yayımlanır. İlk ve tek öykü kitabı olan *Bir Kadirga İçin Yaz Resmi*¹ 1982 yılında Tan Yayınları arasında çıkar.

Bizim kuşak bu kitabıyla tanındı Tokgöz'ü. Hatırlıyorum, o yıllarda Ankara'da çıkmakta olan *Mavera* dergisinde yazılar yayımlıyordum. Her sene başında, bir önceki yıl için toplu öykü değerlendirmeleri yapardım; üzerimde etkiler bırakan bu ilk kitap hakkında da bazı değerlendirmelerim olmuştu o sıralar. Rasim Özdenören söz ederdi İsmet Tokgöz'den. Özdenören'in de değer verdiği öykücüler arasındaydı. Tanışıyorlardı. Hatta Özdenören'in öykülerine özel bir tutkusu bulunduğunu dile getirmiş bir keresinde kendisi.

İsmet Tokgöz, bu ilk kitabının ardından uzun süre gözlerden kayboldu. Ta 2017 yılına kadar... O yıl cep kitabı boyutunda, *Bursa Yazıları* adlı deneme kitabı çıktı Kırmızı Kedi Yayınevinden. *Ulus* gazetesinde yola beraber çıktıkları Enis Batur'un özeniyle. Aynı yıl ikinci bir kitap daha yayımladı yazar: *Arkadaşım Zekâi: Çoklar Sokağı'nda Bir Yalnız*. Deneme-anı-değerlendirme tarzında bir kitap... Yakın bir süre önce, Kasım 2025'te ise Büyüyenay Yayınları buluşturdu biz okuyucularını tekrar yazarla; Mustafa Kirenci titizliğiyle: *Bosna Mahfuz Ülkem: Bir Hayat, Bir Ülke, Bir Şehir*.

Aslında 1982 ile 2017 arasında tamamen mahrum kalmadı sevenleri İsmet Tokgöz metinlerinden. Başka yazıları da olmuştur benim göremediğim mutlaka; onun, nadir denilebilecek aralıklarla *Kitap-lık* dergisinde çıkan öykü-metinlerini okuduk mesela (2009, 2015, 2017, 2020).

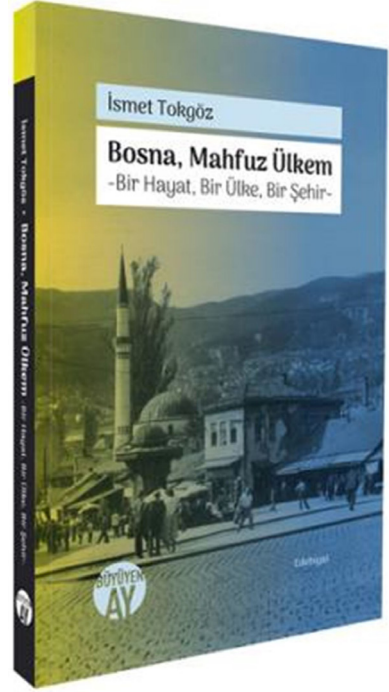
¹ İsmet Tokgöz, *Bir Kadirga İçin Yaz Resmi*, Tan Yayınları, Ankara 1982. Yapılan alıntılarda eserin bu baskısından yararlanılmıştır.

II

Esas olarak üç İsmet Tokgöz şehrinden söz edebiliriz. İlki, doğduğu ve gençlik yıllarına kadar yaşadığı Bursa. Ardından yükseköğrenimini tamamladığı, sonra memuriyete başladığı Ankara ve hep “gitmek” sözüyle öykülerine girecek olan İstanbul. Bursa yıllarından ve ailesinden *Bursa Yazıları*’nda bahseder yazar. Tanpınar’ın Yahya Kemal hakkında kullandığı “Muhacir Kuş” ifadesine dikkatimizi çeker bir yerde. Çünkü o da bu ülkede, bir göçmen ailesinin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Ailesi 1941 yılında o günkü adıyla Yugoslavya’dan gelmiştir Türkiye’ye. Bu sebeple Bosna’dan “Mahfuz Ülkem” diye söz etmektedir. Bosna’daki mahfuz şehri ise Yeni Pazar’dır. Kökleri oradadır ailesinin. O, doğduğu ülkenin diliyle konuşur ve yazar, Türkçeyle yoğrulmuştur kişiliği. Fakat ailenin diğer bireyleri (babaanne, baba, anne ve kendinden büyük üç kardeşi) dilini hiç bilmedikleri bir ülkeye

(Türkiye’ye) gelmişlerdir başlangıçta; elde avuçta bir şey olmadan. Uyum sorunları yaşarlar o ilk yıllarda, sıkıntılar çekerler. Zamanla baba ve aile bireyleri Türkçeyi öğrenir; babaanne hariç. O, evde hep varlığını sürdürecektir başka bir dil olarak kalır ölene kadar. Çocuk İsmet için köklerinin başka bir diyara ait olduğunu unutturmamayan bir kişidir babaanne ve konuştuğu Boşnakça. Fakat aile büyükleri ile yeni yerleştikleri bu ülkenin insanları arasında kaynaşmayı sağlayan dil kadar -belki ondan da fazla- önemli bir başka öge vardır: inanç ve onun etrafında oluşan kültür ortaklığı. O sebeple sık sık çocukluğuna dönen İsmet Tokgöz’ün öykülerinde ve diğer metinlerinde, dinî yaşantıya ait unsurlar kendiliğinden ortaya çıkar. Ailesiyle yaşadığı bayram günleri, babasıyla ve ağabeyleriyle gittiği bayram namazları kişiliğinin bir parçasıdır; onları uzun uzun anlatır yeri geldiğinde. Bir gün çocukluğunun Bursa’sını yazmak isteyince, önünde rehber olarak Tanpınar’ı ve çocukluğuna ait görünümeleri, intibalarıyla kendi şehir gezmelerini, iç yaşanmışlıklarını bulur.

İsmet Tokgöz’ün bugün, yetmiş yedi yaşında yazdığı *Bosna, Mahfuz Ülkem* kitabı kişisel tarihinin doğumu öncesine doğru girdiği bir tarihî kazı çalışmasıdır. *Bursa Yazıları* ise çocukluk ve gençlik yıllarıdır esas olarak. Bursa’nın tarihî dokusu ve onun çağırdığı tarih dönemi, başlangıç ve sonuyla Osmanlı’da birleştirir yazarı; bir bakıma bütünlük sağlanmış olur. *Arkadaşım Zekâi* kitabına gelince... O Ankara’dır aslında. Yetmişli yılların başı ve hemen öncesinin Ankara’sındaki yükseköğrenim yılları... Yazarın kendi kişiliğini yapan bir başka

süreci de tanımamıza, yorumlamamıza bir kapı aralar. Zekâi için kullanılan tanımlayıcı ifadelerden biri “yalnızlık”tır. Bu yalnızlığın temelinde ne vardır? Acaba Zekâi de bir “muahacir” çocuğu mudur? Muahacirlik psikolojisinin getirdiği bir yalnızlık mıdır bu?

Bana göre bu kuşak için asıl hatırlanması gereken başka bir mesele vardır. Daha sert! Tüm dünyada “68 Kuşağı” olarak bilinen kuşağın bir parçasıdır onlar. Onun doğurduğu büyük problemlerle, çatışmalarla yüzleşmek durumunda kalmışlardır. Bu yazıda meseleye sadece sanat açısından bakıyoruz. Şair olan Arkadaş Zekâi’nin (Arkadaş Z. Özger) “birey”in şiirini yazıyor olması, ait olduğunu düşündüğü “sert” kuşak için bir sorun teşkil etmektedir. Kitapta yer verilen Haydar Ergülen’e ait bir yazı bu konuya değinir: “Arkadaş Z. Özger’in şiirini ‘özgün’ kılan farklılıklardan biri de, onun şi-

irlerini yayınladığı o kısıacık beş yıl (1967-1972 yılları) içinde, dönemin başat eğilimlerine rağmen, ‘birey’in şiirini yazmış olmasıdır.” Haydar Ergülen için aslında Arkadaş Z. Özger’in bu ‘içten itiraz’ı, şiirinin ideolojik argümanları yüklenmesine yanaşmaması ‘cesaret’ gerektiren bir tutumdur. Ergülen’in ifadesiyle “Hem kabile içinde olmak, hem de yaralayıcı eleştirilere göğüs germek...” O insanları yalnızlaştıran bir etken sayılmaz mı bu durum?

III

Bu yazıya başlamamın asıl sebebi, arkadan gelen kuşakların İsmet Tokgöz öyküsünü görmelerini sağlamak; ona bir kapı aralamak. Onun öykülerinin bazı temel özelliklerine de kısa kısa işaret etmek istiyorum bu yazımda.

Tokgöz’ün öykülerinin ana mekânı Ankara’dır. Dediğim gibi yetmişli yılların Ankara’sı... Hakkında bir kitap yazdığı arkadaşı Zekâi için söylediği yalnızlık, sanatının bireye yönelik olan karakteri kendisi için de geçerli. Ankara merkez olsa da yazarın diğer şehirleri de (Bursa, İstanbul) yer tutar bu öykülerde. Bu şehir ortaklıkları haricinde öykülerin anlatıcısı olan birinci kişi, öyküde rastladığımız birçok başka unsurla bize öykü yazarını hatırlatır. Ancak bunun böyle olması, öykü kişisiyle öykü yazarını bire bir üst üste çakıştırma hakkını vermez bize. Öyle bir okuma çoğu zaman yanıltıcı olabileceği gibi, yeni eleştirinin de tavsiye ettiği bir yol değildir.

Öykü anlatıcısı Ankara’da kendi başına yaşayan bekâr bir genç adamdır. Bir devlet memuru (Tokgöz’ün müfettişliği sebebiyle ona da müfettişliği yakıştı-

rabiliriz.). Zaman zaman insanlarla ilişkilerinden izler yansısa da anlatıya, o bir yalnızdır. Yola çıkmak, yolculuk izlenimleri, varılan Anadolu şehir ve kasabaları; Sivas, Malatya gibi yerler... Bu şehirlere gidişlerin iş (görev) gereği olduğunu anlaşıyor bazı ifadelerden. Fakat hem Ankara hem söylediğimiz şehir ve kasabalar hem de İstanbul'da şehrin sokaklarını arşınlarken görürüz onu. Uzun uzun yürür. Bu uzun yürüyüşler kendini içindeki bir gönül sıkıntısından ("yürek daralması") kurtarmak içindir bir yönüyle (öykülerde zaman zaman yer bulan baş ağrıların da hatırlayabiliriz burada), bir yönüyle ise şehirleri en izbe, en karanlık yerlerine kadar gezme, onları tanıma, etrafı, insanları gözleme isteğindendir. Biraz aşırı yorum olsa bile bir yurtsuzluk, kendini bir yere ait hissedememe olarak da okuyabilir miyiz diye soracağım bu durumu. Uzun süreli iş gezileri, oralarda kaldığı oteller, insanlardan mümkün olduğu kadar uzak durma hâlleri de bu yorumu destekler aslında.

Onun öykülerinde bir öyküden diğerine geçen imajlar, izlekler vardır. Yürüyüş ve yolculuklar bunlardan biri. Öyküden öyküye süreklilik gösteren ve onları uzun bir anlatının parçaları hâline getiren başka öğeler de söz konusudur. Mesela bir aile vardır öykülerde, yazarın ailesini hatırlatan. Kardeşlerden biri olan Metin, öyküden öyküye geçerek o bütünlüğü bize hatırlatır. Abla, anlatıcı kişiye annesinin hastanede geçen son aylarını -baba evde değildir bu sırada- ve ölümünü anlatır (Tokgöz'ün o bir yaşındayken ölen annesi gibi). Bir anne daha vardır öyküler boyunca, anlatıcı kişiyi seven ve onu kollayan... Anlatıcı kişinin küçüğü, bir kız kardeşi ayrıca... [Belki ilk eşi öldükten sonra ikinci bir evlilik yapmıştır baba: "*Annem sayılır, annem öldüğünde yerini aldı, ötesini tartamam, bilmem.*" (Tokgöz, 1982: 41)]

Okuyan ve yazan biridir anlatıcı kişi; yolculuklara çıkarken, okumak için yanına kitaplar alan... Kitaptaki son öyküde bir "okuma kulesi" olarak kendi başına varlık kazanır bu edim.

Öykünün coğrafyası içindeki işaret noktalarından biri de birçok öyküde karşımıza çıkan bir ağaç; kavaklardır. Onlar üzerinden içinde bulunduğu hâli aktarır bazen: "*Kavaklar rüzgarsız kalakalıyor; sıkıntılı.*" (Tokgöz, 1982: 28) Öykünün zamanı yarı karanlıktır, akşam vakitleri...

Öykülerde en başat öge, denizdir. Kitabın adında da yaz ve kadirga kelimeleriyle yerini bulur. Kadirga bir imaj değeri taşır, kitaba adını da veren o öyküde. Malatya'da görevi icabı bir ağustos günü uğradığı bir devlet dairesindeki idarecinin odasında çıkar karşısına. Fakat -belki de bir maket olan bu kadirga- olması gereken yerde, denizde değildir. Kıyıya, karaya vurmuş hâldedir. Kurumuş ve dağılmayı bekler bir hâlde. (Kadırgada kendini mi görüyor hikâye kişisi?)

Kadınlar girer öykülere, önceleri Sivas'ta, İstanbul'da gittiği o malum evlere "düşmüş" olan kadınlar. İçki evleri... Pek uğramaz. Kadınlar daha sonraki öykülerde ilgi duyulan, yakın olunan kişiler, -belki- sevgili olarak girerler öykülere.

Fark etmek için biraz dikkat gerektiren gizli bir izlek var öyküler boyunca karşımıza çıkan: Koku... Öykü kişimiz deniz kokusundan evdeki balık artığı çöplerin ko-

kusuna kadar onlarca kokuyu dâhil eder anlatısına: Yaz kokusu, tuz ve yosun kokusu, manifatura kokusu, havasız odanın kokusu, çürük tahtaların kokusu, laboratuvar kokusu, çayın kokusu, ekşimik kokulu sokak, sidik kokan odalar, ot ve böcek kokusu...

İsmet Tokgöz'ün kullandığı dil ve anlatım tekniklerine de dikkat çekmek lazım burada. O kendi üslubunu kurmuş bir yazardır. Kitabın ilk öyküsünden son öyküsüne kadar aynı anlatı yürüyüşü sürer gider gibidir ilk bakmaya. Ancak kendi içinde çeşitlenen, birbirini açan ve zenginleşen, etlenen bir öykü dilidir onunki. Birdenbire birinci kişiden üçüncü kişiye geçen anlatımlar, son öyküde ("Akşamın Ahşap Kulesi") dilin ulaştığı soyutlama gücü bize dünya edebiyatının bazı büyük hikâye ve romancılarını hatırlatsa bile o her hâlükârda kendi dilini ve söyleyişini ören bir ustadır. İmgeselliğe değindim: Öykü dilini şiire yaklaştıran bu özellik de var onun metinlerinde.

IV

Tokgöz, bir kitapla Türk öykücülüğünde bir yer sahibi olan, o geniş alana kendi ayak izini bırakan bir öykücüdür. Kaldı ki dergilerde kalan başka öykülerine de işaret ettim gördüğüm kadarıyla. Kim söyleyebilir, ikinci bir öykü kitabının yayımlanmayacağını? Ayrıca yeni deneme yazılarıyla okuyucularını selamlamayacağını? Onun mevcut kitapları buz dağının görünmeyen büyük hacmini hayal etmemize imkân veriyor.